

Papežství a Morava v 10.–11. století: vzdálená autorita

David Kalhous

Úvod

V následujícím textu se přesuneme do doby po pádu mojmírovské Moravy, kdy se rozpadly mocenské struktury a společenská hierarchie, a na Moravě zůstaneme i v okamžiku, kdy dojde k jejímu začlenění do přemyslovského knížectví a následně k již trvalému obnovení biskupství. Nejprve se opět seznámíme s postavením papežství v tehdejší Evropě a jeho proměnami v průběhu 10.–11. století. Následně bude nutné přiblížit si stručně osudy území Moravy, jež v té době nejspíše stále ještě zaujímal o něco rozsáhlejší území jak směrem na jih (Dunaj), tak na východ (Váh). V dalším kroku si představíme prameny, které nám poskytují zprávy o vývoji církevní správy na Moravě a jejich kontaktech s papežskou mocí. Následně se podíváme, jak interakce mezi Římem, Moravou a Čechami probíhala v praxi.

Kontext: Pozice papežství a kontakty s českými zeměmi

V dějinách papežství bývalo na první dvě třetiny 10. století tradičně nahlíženo jako na období úpadku, jež počíná spektakulárním odsouzením mrtvoly (!) papeže Formosa (891–896) a jejím následným zhanobením (897),¹ a pokračuje zejména působením vlivné římské aristokratky Marozie z rodu tuskulských hrabat, milenky papeže Sergia III. (904–911), případně později Crescentiů – Cesare Baronius (1538–1607), církevní hodnostář a historik 17. století, dokonce označil období 882–1046 v dějinách papežství za „temné“; hovoří se dokonce o „pornokracii“.² Obě starobylé, a dosud ne zcela vymýcené představy však vycházejí primárně z důvěřivého čtení děl Liutpranda z Cremony, který je navíc naším takřka jediným svědkem. Avšak v rozporu s údajným úpadkem můžeme sledovat rostoucí popularitu falz papežských listin, jež měly pojistit nároky církevních institucí na území Západofranské říše – tedy trend, který ukazuje spíše než úpadek naopak rostoucí autoritu.³ Ukotvenost papežství v lokálních strukturách římské a středoitalské aristokratické sítě sice nelze popřít, nicméně v tomto směru se papežství raně středověké zase až tak nelišilo od papežství vrcholného či pozdního středověku, nebo raného novověku.

Kolem poloviny 11. století ovšem aktivita papežství a jeho nezávislost na císařské moci roste, což se stane zřejmým po smrti Jindřicha III. (1039–1056), který éru emancipace papežství zahájil synodou v Sutri r. 1046. Tento energický vládce po sobě zanechal nezletilého syna, jehož poručníkem se, byť na krátko, avšak symbolicky stal tehdejší papež Viktor II. (1055–1057), původně biskup v Eichstättu. Symbolem emancipace papežství se stává jednak zformování papežského kolegia a s tím spojená snaha přiřknout mu rozhodující roli při volbě papeže (1059),⁴ čímž by se omezil vliv císaře, jednak sílící aktivní role papežů, vysílajících své plnomocné legáty po celé Evropě a jejich boj za právo jmenovat biskupy a

¹ HERBERS 2014, s. 115–128.

² LÖSCHER 1705. Pojem *saeculum obscurum* se přisuzuje Cesare Baroniovi (1603), avšak nepodařilo se mi jej ověřit. Kriticky k těmto představám SQUATRITI 2004; BROOK 2003.

³ Pečlivě diferencovaný obrázek nabízí JOHRENDT 2004; RENNIE 2018.

⁴ Spojováno s Mikulášem II. (1059–1061), srov. JASPER 1986.

arcibiskupy.⁵ Ovšem tyto aktivity potřebovaly nelézt náležitě ukotvení v soudobém myšlení a jednání. A to byl samozřejmě proces trvající desetiletí a staletí a s dlouhou prehistorií.

Ačkoli se přítomnost papežství v prostoru středovýchodní Evropy opět stává zřetelnější s ovládnutím italského království (951) a získáním císařské koruny (962) Otou I. (936–973), jedná se obvykle o epizody, jež dosvědčují listinné jednotliviny – jde zejména o založení pražského biskupství,⁶ dva pobyty pražského biskupa Vojtěcha v Římě,⁷ potvrzení založení břevnovského kláštera,⁸ konfirmace založení hnězdenského arcibiskupství a listina *Dagome iudex*⁹ a potvrzení uherské církevní organizace,¹⁰ či výzvu k založení kláštera, již jako pokání Břetislavovi I. uložil papež Benedikt IX. (1032–1044).¹¹ Problematická je papežská exempce pro vyšehradskou kapitolu pocházející údajně z r. 1070, jíž ale nejspíše vydal až protipapež Kliment III. (1080–1100).¹² V jakém kontextu lze tyto jednotliviny chápat nám pomůže pochopit následující podkapitola, v níž nastíníme proměny Moravy po pádu Mojžířů.

Jevišť: situace na Moravě v 10.–11. století

Porážka Moravanů a Bavorů v letech 905 a 906 vedla k pádu mikulčického hradiska a k rozpadu nejvyšších pater zdejších mocenských struktur.¹³ Nicméně se každý region vyrovnával s hrozbou jinak. Mnohá existující centra se ruralizovala a zchudla – nejzřetelnější je to v případě Mikulčic, jež byly dokonce dobyty a vypáleny;¹⁴ méně radikální osud postihl staroměstskou aglomeraci.¹⁵ Naopak posílila Olomouc, která se nejspíše až v této době stává významnou centrální lokalitou.¹⁶ Po dočasném úpadku rovněž vzniká nová obchodní osada v blízkosti někdejšího hradu na Pohansku.¹⁷ Ožívá osídlení v okolí Brna.¹⁸ Nejasná je situace v Pováží, či na sever od Dunaje, které tehdy ještě nejspíše tvořily součást Moravy. Celkově se zdá, že míra úpadku odpovídala charakteru reakce zdejších elit na maďarskou přítomnost v kombinaci s polohou dané centrální lokality – ty oblasti, které se dostaly pod ochranu Maďarů, nebo byly mimo jejich hlavní trasy, přežily a měly se dále rozvíjet.

⁵ K praxi: viz literatura v pozn. 55; Řehoř VII. postavení legátů zaštilil r. 1075 i teoreticky ve svém *Papežově diktátu*, viz teorie – Dictatus papae §4, in *Gregorii VII Registrum* I, s. 201–208, zde s. 203: „*Quod legatus eius omnibus episcopis presit in concilio etiam inferioris gradus et adversus eos sententia depositionis possit dare.*“ („Jeho legát, i když nižšího důstojenství, budiž představen nade všechny biskupy na koncilu, a je mu dovoleno pronášet proti nim klausuli o sesazení.“); snaha omezit pozici světských vládců při investituře je ovšem pozdější, jak ukázal již SCHIEFFER 1981.

⁶ Naposled analyticky v češtině KALHOUS 2004.

⁷ KALHOUS 2012b.

⁸ CDB I, s. 43–46, č. 38; k listině naposledy ŽEMLIČKA 1993; před nedávnem proběhla diskuse ohledně pokusů posunout založení kláštera k polovině 11. století, viz KUBÍN 2013; polemicky k tomu ŠRÁMEK 2015, případně KALHOUS 2015b, s. 207–213.

⁹ KALHOUS 2012a, s. 76–80.

¹⁰ K jejímu zformování stále nejlépe GYÖRFFY 1969.

¹¹ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 7, s. 91–93.

¹² *Gründung der Kirche von Wischehrad*, in: *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, s. 252–254; REITINGER 2017, s. 181–195.

¹³ Z hlediska historiografie nejlépe TŘEŠTÍK 1987.

¹⁴ K dobytí Mikulčic zejména KOUŘIL 2016; nověji DRESLER – MAZUCH 2019, s. 165–177.

¹⁵ GALUŠKA 2008; GALUŠKA 2009.

¹⁶ Oproti původním optimistickým vizím J. BLÁHY (2000) se dnes situace jeví méně zřetelně.

¹⁷ MACHÁČEK – WIHODA 2013, s. 878–894.

¹⁸ KALČÍK 2015; ZAPLETALOVÁ 2002; PROCHÁZKA 2014.

Situaci však komplikuje naprostý nedostatek jakýchkoli písemných pramenů – úplné mlčení mezi počátkem 10. a 11. století přerušuje vlastně jen zmínka o jakémisi moravském biskupovi.¹⁹ To velmi zatěžuje jakékoli úvahy o mocenských poměrech na území Moravy, které lze odvodit pouze nepřímo – starší bádání sice uvažovalo o tom, že Přemyslovci ovládli v půli 10. století Olomoucko, nicméně jen na základě nepřímých indicií.²⁰ Ještě slaběji jsou podloženy úvahy o dočasném rozšíření přemyslovského panství na jih někdy koncem 10. století – soudí se tak vlastně jen na základě jedné údajné mince Boleslava II. nalezené na líšeňském hradišti, jehož vývoj se ale nyní jeví přeci jenom jinak než před 30 lety.²¹ Stejně málo víme i o rozsahu a charakteru polského záboru – situaci však projasňují archeologické výzkumy v Přerově a nověji také v Bratislavě, které z užití neobvyklé stavební techniky přesvědčivě dovozují přítomnost polské posádky.²² Přesto zůstává nerozhodnuto, do kdy se Piastovcům podařilo Moravu včetně Pováží udržet, respektive jak dlouho trvala spolupráce mezi piastovskými bojovníky a místními elitami.²³ O tom, že se jednalo spíše o spolupráci než o okupaci a také o určitém trvání místních mocenských vazeb svědčí kontinuita jména Moravanů, jež se po stu letech znovu objevuje v historických pramenech.²⁴

Komplikovanost situace na počátku přemyslovské vlády se stává zřejmou už jen když se podíváme do prací Martina Wihody, předního znalce dějin středověké Moravy, který osciluje mezi dvěma možnými okamžiky: kosmovským, kladeným do okolí r. 1020,²⁵ a následně tím, jež kalkuluje s Kosmovým omylem, a klade obsazení Moravy do doby okolo r. 1030.²⁶ Bohužel obě hypotézy stojí a padají s jediným předpokladem, a to zda by se Boleslav I. Chrabrý (992–1025) za svého života smířil s takovou územní ztrátou. Ostatní konstrukce jsou od této premisy pouze odvozeny.

Moravě vládl po jejím obsazení Břetislav I. (1034–1055), od jehož dob je také Morava takřka nepřetržitě součástí českých zemí a pod mocí knížat a králů z Prahy a později z Vídně.²⁷ Bylo tomu tak překvapivě i přesto, že Břetislav Moravu rozdělil mezi své mladší syny a na Moravě se etablovalo několik větví vládnoucí dynastie se sídly v Olomouci, Znojmu a Brně, které si také založily své kláštery, jež měly dbát o rodovou paměť – pro znojenskou a brněnskou větev to byla Třebíč, pro olomouckou pak Hradisko. Tyto vedlejší větve na Moravě vládly takřka do svého vymření v polovině 12., respektive na počátku 13. století. Později byla Morava často využívána jako apanáž pro jiné členy panovnické dynastie.²⁸

Prameny

Soubor textů, které by jakkoli dosvědčovaly vzájemné kontakty, nebo alespoň mohly posloužit jako svědectví o vývoji moravské církve v 10.–11. století však není mnoho a často jsou velmi diskutabilní.

¹⁹ Viz pozn. 34.

²⁰ Popis hranic pražského biskupství v listině Jindřicha IV., srov. CDB I, s. 92–95, č. 86 (MGH DD VI/2, s. 515–517, č. 390). K autenticitě naposledy viz KALHOUS 2012, 81–97; REITINGER 2017, 92–99.

²¹ SLÁMA 1991. O této minci nověji VIDEMAN 2015, s. 212–214 soudí, že se jedná o dobovou nápodobu. K Líšni viz KALČÍK 2015.

²² PROCHÁZKA A KOL. 2017; další doklady nyní známe z Bratislavy (výzkum Mariána SAMUELA). Předběžné závěry byly zatím pouze oznámeny SAV, dostupné z: https://www.sav.sk/index.php?lang=sk&doc=services-news&source_no=20&news_no=8995, avšak dosud nebyly pochopitelně publikovány. Za informaci děkuji Haně Chorvatové Vlašičové.

²³ K tomuto modelu koexistence PROCHÁZKA – WIHODA 2006.

²⁴ *Thietmari Merseburgensis episcopi chronicon*, kn. 7, č. 57 (42), s. 470; č. 61, s. 474 a 475; č. 76 (54), s. 492.

²⁵ WIHODA 2006 podle KRZEMIEŃSKÉ 1980.

²⁶ WIHODA 2010 pod vlivem Marzeny MATLY-KOZŁOWSKÉ 2008 a obecně polské historiografie (zejm. Gerard LABUDY).

²⁷ Výjimkou je krátké období, kdy Moravu ovládal Matyáš Korvín.

²⁸ Souhrnně naposledy WIHODA 2010.

1. Listina 976

Nejstarším z nich je svědečná řada soudního protokolu v procesu s aschaffenburgským kantorem Gozmarem. Zde se jako jeden ze svědků objevuje jednak pražský biskup, jednak nejmenovaný „moravský biskup“. Listina je v současné době považována za zpadělanou, avšak vycházející z autentického dokumentu. Záměna svědků se nejeví jako pravděpodobná, a údaj je tedy možno považovat za důvěryhodný. Jedná se také o jediné soudobé svědectví o existenci moravské církve v 10. století.²⁹

2. Kosmas

O jakémisi biskupu Vracenovi, který na Moravě působil před časy biskupa Šebíře, se dozvídáme od Kosmy.³⁰ Ten také uvádí, že za časů biskupa Vojtěcha (983–997) došlo ke sjednocení moravského a pražského biskupství, a dokládá to listinou Jindřicha IV. pro pražské biskupství z r. 1086.³¹

3. Granum

S oběma staršími zprávami částečně koresponduje pozdější tradice olomouckého biskupství, jež uvádí, že biskup Jan (1063–1085/6), jímž se začíná kontinuální, dobře doložená posloupnost biskupů v Olomouci, byl podle olomoucké tradice třetí v pořadí. Kromě Zdíkových listin z druhé čtvrtiny 12. století je to zejména pozdně středověká kronika olomouckých biskupů *Granum cathalogi praesulum Moraviae*.³² Ačkoli je to pramen pozdní, ukazuje, jakým způsobem vytvářeli minulost svého biskupství v Olomouci, a také nakolik byla tato tradice závislá na informacích z Prahy. Obsahuje několik jedinečných, a tedy neověřitelných údajů i pro starší dobu – např. právě rok dosazení biskupa Jana r. 1063.³³ Papežství však v těchto zápisech nehraje žádnou roli – ostatně se zdá, že se zdejší biskupství chápalo jako kontinuálně fungující, byť občas vakantní, takže papežská aprobace nebyla nutná.

4. Pilgrimská falza

Naopak v sérii zpadělaných papežských listů z dílny pasovského biskupa Pilgrima hraje papežství roli eminentní. Údajné listy papežů Symmachy (498–514), Evžena II. (824–827), Lva VII. (936–939), Agapity II. (946–955) a také Benedikta VI. (973/974) nebo VII. (974–983) byly vytvořeny s cílem potvrdit údajnou existenci loršského arcibiskupství jako přímého předchůdce biskupství pasovského.

5. Papežská registra Řehoře VII.

Posledním důležitým korpusem jsou papežská registra Řehoře VII. (1073–1085), jež zachycují konflikt mezi pražským biskupem Jaromírem-Gebhardem (1068–1090) a moravským biskupem Janem (1063?–1085), do něhož byli zataženi i kníže Vratislav II. (1061–1092) a jeho bratři, moravská knížata Konrád Znojemský/Brněnský (1061–1092) a Ota Olomoucký (1061–1087).³⁴ Většina Řehořových listů těmito adresátům však připadá na kratičké období 1073–1075, jedinou výjimkou je list zcela specifického obsahu z r. 1080, vydaný tedy se značným časovým odstupem, jímž se zakazuje užívání slovanštiny v liturgii.³⁵ Tato papežská registra jsou na rozdíl od register Jana VIII. (872–882) dochována v originálu. Listy do Čech a na Moravu v nich opět tvoří jen malý díl existujícího korpusu.

²⁹ CDB I, s. 40–41, č. 34 (28. duben 976). Srov. KALHOUS 2004; TŘEŠTÍK 2003. Prameny o něm hovoří až do 12. století převážně jako o „moravském“ biskupství, viz CHAROUZ 1987.

³⁰ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 21, s. 113.

³¹ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 37, s. 134–140.

³² LOSERTH 1892, s. 67. K této kronice a její věrohodnosti naposledy analyticky KALHOUS 2007.

³³ LOSERTH 1892, s. 67.

³⁴ Blíže dále v textu.

³⁵ *Gregorii VII Registrum II*, kn. 7, č. 11, s. 473–475.

Otázka kontinuity a paměti, Olomouc a Praha

Jak již bylo zmíněno, paměť na moravská biskupství 9.–10. století sehrávala roli v různých prostředích. Jednak legitimizovala pozici samotných biskupů na Moravě v druhé polovině 11. a ve 12. století, kdy můžeme zachytit snahy pražských biskupů buď se tohoto biskupství zbavit, nebo se alespoň zmocnit části jeho majetku na jižní Moravě, který nejspíše skrýval i určitý symbolický potenciál (hrad Podivín s právem mince).³⁶ Nesnadnou pozici biskupství v Olomouci kromě řady listin řešících spor o Podivín naznačuje i Kosmas, který se zmiňuje o založení tamního biskupství se souhlasem Jaromírových předchůdců na biskupském stolci.³⁷ Jeho poznámka však není tak zcela nevinná, neboť čtenáři podsunuje, že postavení olomouckých biskupů bylo sice zcela legitimní, nicméně také říká, že bylo závislé na souhlasu biskupů pražských, aniž by se brala do úvahy jeho případná kontinuita sahající případně až před r. 900³⁸ (překvapivě i v paměti samotného olomouckého biskupství hraje souhlas biskupa Šebíře s rozdělením jeho biskupství klíčovou roli!³⁹). Důležité však je, že o zrušení biskupství na Moravě po r. 1063 se pokusil pouze krátkodobě pražský biskup Jaromír-Gebhard,⁴⁰ avšak žádná ze stran – včetně papežství – jeho argumentaci nepřijala. Biskupství na Moravě, o jehož obnovení vlastně nic hodnověrného nevíme, zřejmě tedy skutečně muselo být současníky považováno za pokračování starší instituce, a to jak na lokální, tak na evropské úrovni. V paměti samotného biskupství se dějiny nejspíše již od 10. století chápou jako kontinuum, a papežství tak nehraje při dosazení biskupa Jana r. 1063 žádnou roli.

Moravská církev 9. století však hraje důležitou úlohu i v dalších souborech textů, ať už vzniklých na území Čech (*Kristiánova legenda*, *Kosmova kronika*), na Rusi (*Skazanije o preloženii knig v rámci Povesti vremennyx let*), v Bulharsku (*Život Klimentův*) nebo třeba v blízkém Pasově, kde biskup Pilgrim ve falzu, které se hlásí do let 824–827, počítá s biskupstvími ve Favianu, Speculu Iuliensis, Nitře a Vetvaru, podřízenými dávné loršské metropoli.⁴¹ Falzum dále zmiňuje vévody Tutunda a Mojmira a velmože Avarie a Moravy. Zatímco v Nitře staví do čela jakéhosi Alvina, biskupem speculoiulským jmenuje ovšem Metoděje. Podobně jako v Hildesheimských letopisech nebo v Kristiánově legendě je těchto sufragánních biskupství sedm,⁴² jen nejsou podřízena Metodějovi, avšak loršskému metropolitovi.

³⁶ K možnému významu Podivína viz alespoň souhrn bádání u WIHODA 1998.

³⁷ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 37, s. 136. Druhý dochovaný opis listiny, jenž byl nejspíše vyhotoven počátkem 12. století v Mohuči, však tvrdí, že se tak stalo „bez souhlasu“, srov. MGH DD VI/2, s. 515–517, č. 390.

³⁸ Možné povědomí o existenci Metodějova biskupství v Olomouci v polovině 12. století naznačuje dochování papežských listů 9. století v rámci různých kanonistických textů, které si pro sebe nechal opsat i Jindřich Zdík (1126–1150), cf. zde v pozn. ???.

³⁹ LOSERTH 1892, s. 67: *AD 1063 dux Wratislaus Boemie de consensu Severi Pragensis episcopi sexti Moraviensem episcopatum a Pragensi episcopio divisit tempore Alexandri pape secundi et Henrici imperatoris tercii Johannemque canonicum Pragensem Moraviensem episcopum tercium instituit. Hic a Sigelfrede Maguntino episcopo ordinatur; hic eciam viriliter pro iuribus et bonis Podywyn ecclesie sue contra Jaromir alias Gebhardum Pragensem episcopum septimum, qui eadem bona minus iuste occupavit, anno ordinacionis ipsius Gebhardi secundo (qui fuit annus Domini 1068) instetit.*

⁴⁰ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 27, s. 120–121.

⁴¹ MMFH III, s. 254–259, č. 122, zde s. 255. Pokusy tato sídla identifikovat – ze seriózních např. STEINHÜBEL 1996, jsou však nepřesvědčivé, a nejspíše předem odsouzené k neúspěchu. K recepci mojmirovské Moravy v pozdější době viz alespoň KALHOUS 2012, s. 195–208; KALHOUS 2015a.

⁴² *Legenda Christiani*, kap. 1, s. 14; srov. *Annales Hildesheimenses*, s. 28 k r. 1000, kde se píše, že Ota III. uspořádal sedmero biskupství. Annalista má ale vlastně pravdu, protože založení hnězdenského arcibiskupství a jeho tři sufragánních biskupství se dotklo ještě dalších tří diecézí. Je tedy otázkou, zda zpráva *Hildesheimských letopisů*

Papežští legáti

Cyrilometodějské legendy, stejně jako papežské listy a pozdější pilgrimská falza ukazují, jak významnou roli v uvažování tehdejší západní a střední Evropy papežství sehrávalo. Papežské svolení bylo chápáno jako klíčový zdroj legitimacy, byť ne vždy bylo akceptováno a přinášelo tak definitivní řešení. Problém oněch různých skupin pramenů však je, že nejsou zcela souměřitelné a ukazují vždy jenom jednu stránku celého problému. Cyrilometodějské legendy stejně jako pilgrimská falza vypovídají o snaze získat si legitimitu na místní úrovni prostřednictvím papežství. Naopak listy Jana VIII. a dalších papežů naznačují, jaké byly papežské nároky a politické strategie k jejich dosažení. Jen omezeně však můžeme sledovat, jak tomu bylo s reálným prosazováním těchto politických cílů – víme například, že Jan VIII. u východofranského krále a bavorských biskupů úspěšně prosadil Metodějovo propuštění. Avšak nevíme nic o konkrétních ujednáních, stejně jako o chronologii událostí. Netušíme, zda měl konflikt jedno, či více kol, zda bavorský episkopát argumentoval proti, případně jak.⁴³

Určité srovnání, které může posloužit jako vzhled na reálný dopad papežské politiky v „nespolupracujícím“ regionu, umožňují až četné prameny dokumentující spor mezi pražským biskupem Jaromírem-Gebhardem a jeho moravským protějškem Janem. Jednak se dochoval celkem početný korpus listů papeže Řehoře VII. zachycený v jeho registrech, jednak spor s odstupem dvou generací popisuje také jeho současník Kosmas (cca. 1050–1125), kronikář a děkan pražské kapituly. Zatímco papežské listy, k nimž nám ale bohužel chybí jejich protějšky vydané jak samými aktéry sporu, tak přemyslovskými knížaty, kteří se do něj zapojili, umožňují upřesnit chronologii, případně sledovat právní podstatu sporu, Kosmova kronika nabízí jeho interpretaci jednou ze stran (Kosmova pozice je ovšem složitější, neboť ex officio by měl být jasným straníkem pražského biskupství, a tím i biskupa Jaromíra, nicméně jednoznačným straníkem biskupa Jaromíra určitě není – naopak jej na mnoha místech kritizuje⁴⁴).

Biskup Jaromír-Gebhard byl komplikovaná osobnost. Byl jedním z mála Přemyslovců na biskupském stolci. K církevní dráze byl vybrán nejspíše už svým otcem Břetislavem I., nicméně se zprvu zdráhal církevní dráhu nastoupit – alespoň to tvrdí Kosmas.⁴⁵ V době, kdy umírá biskup Šebíř, se však náhle vrací do Prahy, přijímá nižší svěcení a s podporou bratří a velmožů se úspěšně hlásí o přisouzené biskupství.⁴⁶ V té době má již na stolci moravského biskupa několik let sedět břevnovský benediktýn Jan. Opět podle Kosmy Jaromír usiluje čtyři roky o zrušení tohoto biskupství, avšak marně. Nakonec přijíždí do Olomouce, kde Jana fyzicky napadne.⁴⁷ Jan hledá zastání u knížete Vratislava II. a s jeho podporou také u papežského stolce. Zatímco první poselstvo olomouckého kanovníka Hagena znemožní Jaromírův agent v Řezně, druhé poselstvo vedené knížecím kaplanem Petrem Podivenovým již bezpečně doráží do Říma.⁴⁸ Kosmas dále tvrdí, že poselstvo předložilo papeži listy podložené dvěma

skutečně patří do našeho kontextu, který pracoval primárně s číselnou symbolikou a reálný počet biskupství byl irelevantní.

⁴³ Určitou představu nám dovoluje udělat si až pozdější list salcburského arcibiskupa Theotmara z r. 900.

⁴⁴ KALHOUS 2003; NOVOTNÝ 1912.

⁴⁵ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 18, s. 110.

⁴⁶ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 23–24, s. 115–117.

⁴⁷ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 27, s. 120–122.

⁴⁸ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 28–29, s. 122–124.

sty hřivnami.⁴⁹ Papež měl na to konto do Čech vyslat svou legaci – podle Kosmy vedenou apokrisiariem Rudolfem, podle papežského listu Bernardem a Řehořem.⁵⁰ Obě svědectví – papežského listu, stejně jako Kosmovo se zde shodují v tom, že tato legace narazila.⁵¹ Zatímco papež Řehoř věc dále nerozvádí, Kosmas nabízí detailní záznam části jednání včetně Jaromírovy údajné argumentace – tvrdí totiž, že papežský legát měl požádat knížete, aby svolal církevní představitele. Avšak Jaromír údajně odmítl s tím, že se nedostaví, nebude-li přítomen i jeho představený, mohučský arcibiskup stejně jako ostatní spolubiskupové (mohučské metropole).⁵² V odpověď jej měl legát zbavit „kněžského úřadu a biskupské hodnosti“.⁵³ Avšak místní klérus na tato nařízení nedbal. Kosmas dodává, že legát nakonec Jaromírovi jeho úřad vrátil a oba dotčené biskupy zavázal klatbou, nepřijdou-li se do Říma odpovídat papeži.⁵⁴ Zde už Kosmův hlas přerušuje také svědectví papežských listin – 8. července 1073 totiž píše Řehoř VII. Vratislavu II. a jeho bratřím, aby poskytli jeho legátům podporu proti biskupu Jaromírovi.⁵⁵ Oboustranné svědectví zde ukazuje, jak křehká byla autorita papežství a pozvolna budovaný respekt k jejich plnomocným legátům.⁵⁶ Nejednalo se přitom o ojedinělou záležitost křesťanské periferie – papež si zároveň byl vědom, nakolik je právě respekt k nim klíčový pro posílení vazeb mezi Římem a lokální církví, proto místní odpor tvrdě trestal.⁵⁷ Rovnítko mezi odporem vůči papežským požadavkům a autoritě legátů přitom nemusel nutně vyplývat z konzervativních, protireformně nastavených postojů.

Zdá se, že Kosmův postoj vůči papežské moci byl spíše ostražitý – i v tomto případě neopomněl zmínit, že Vratislav a Jan své listy podložili velkou sumou ve stříbře, a odjinud víme, že Kosmas chtivost peněz nepropojil s papežským stolcem poprvé.⁵⁸ Rovněž jiná historika, která dokumentuje údajné rozřešení sporu, nevyznívá ani pro jednu ze stran příznivě. Kosmas totiž tvrdí, že se biskup Jaromír sice odebral

⁴⁹ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 29, s. 124. Obdobnou narážku na úplatnost římského prostředí Kosmas už otevřeněji formuluje na začátku druhé knihy, viz *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 6, s. 91–93.

⁵⁰ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 29–30, s. 124–126; *Gregorii VII Registrum* I, kn. 1, č. 17, s. 28.

⁵¹ *Gregorii VII Registrum* I, kn. 1, č. 17, s. 28: „*in tantum rebellis extitit*“; *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 30, s. 125–126.

⁵² Tato argumentace v Kosmově kronice může mít určitou oporu v listu arcibiskupa Siegfrieda papeži, viz CDB I, s. 64–67, č. 63. V něm se dokonce hovoří o tom, že Jaromír byl suspendován bez jakéhokoli procesu: „[...] *ut eundem fratrem et coepiscopum nostrum, nec inter fratres suos canonice prius auditum, nec canonice ad se vocatum, nec inoboedientię culpa denotatum, [...] suspenderit [...]*“ (s. 66). K dataci tohoto listu KALHOUS 2003: ante 18. března 1074 (datace papežské odpovědi *Gregorii VII Registrum* I, kn. 1, č. 60, s. 87–89).

⁵³ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 30, s. 125.

⁵⁴ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 30, s. 126.

⁵⁵ *Gregorii VII Registrum* I, kn. 1, č. 17, s. 27–28; srov. *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 30, s. 125–126.

⁵⁶ Obecněji RENNIE 2013; k detailům RENNIE 2008; PETERS-CUSTOT 2020.

⁵⁷ Zcela shodně se zachovali říšští preláti, ačkoli jim nebyla idea reformy církve rozhodně cizí (*Lamperti Annales*, s. 185; *Gregorii VII Registrum* I, kn. 2, č. 28, s. 160–161 z 12. prosince 1074; SCHNEIDER 1972, s. 101 – sesazení Liemara Bremskeho za neposlušnost vůči legátům). - Nařízení stvrdil i listem ze 17. prosince 1073, viz *Gregorii VII Registrum* I, kn. 1, č. 38, s. 60–61: „*Causas vero et negotia, quę in partibus illis ad audientiam discussionemque legatorum nostrorum pertrata, peccatis impediuntibus congrua determinatione diffiniri non poterant, sicut officii nostri cura nemine nos rogante compellit, ad eum, quem iustitia postulaverit, finem adiuvante dommo perducere procurabimus. Porro quę inde ipsi (legati – viz *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 30, s. 125–126) statuerunt, interim, donec ad nos negotia perferantur, immota manere volumus atque apostolica auctoritate precipimus.*“

⁵⁸ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 7, s. 91–93; kap. 29, s. 124; v souvislosti s římským králem kn. 2, kap. 8, s. 93.

do Říma, že se však utekl do ochrany markraběnky Matyldy a využil při tom údajného příbuzenství.⁵⁹ Právě Matyldina intervence měla Jaromírovi zajistit smířlivé vyřešení sporu – bylo rozhodnuto, že se oba biskupové mají vrátit za deset let, a papež měl dokonce knížeti Vratislavovi „přikázat a poručit“, aby jej přijal s poctami doma.⁶⁰ Že ale sám Kosmas měl jisté pochyby o výsledku sporu, a vůbec o Jaromírovi jako biskupovi, naznačuje promluva vložená do úst jednoho z Jaromírových důvěrníků, jemuž se biskup chlubil novým vousem. Ten mu totiž odpověděl: „Líbí se mi Tvůj vous, avšak ještě více bych si pochvaloval, kdybys s vousem změnil [...], neboť změnil-li by ses, zůstával bys v míru.“⁶¹

Srovnání s papežskými listy ukazuje, že Kosmas zpoza řádek velmi silně promlouval svým hlasem a prosazoval své představy. Řehořovy listy totiž na žádném místě nediskutují legitimitu biskupství na Moravě, ani nenaznačují, že by byla vůbec ve hře. To ukazuje, že pozice biskupa Jana byla po této stránce silná a že výbuch násilí byl spíše zoufalým krokem bezradného Jaromíra. Že by legitimita Janova biskupství stála na souhlasu pražských biskupů, se nejeví příliš pravděpodobné. Kosmas také celou historii výrazně zkrátil. Zároveň se ukazuje, že trest ze strany legátů nakonec mohl být účinnější, než by naznačoval Kosmas – jinak by papež nepociťoval potřebu uvalené tresty alespoň z části suspendovat, aby se Jaromír mohl dostavit do Říma.⁶² Zároveň obdobně Řehoř požádal o knížete Vratislava, aby uvolnil příjmy biskupství, poslal své poselstvo a zajistil účast moravského biskupa Jana na římské synodě.⁶³ O něco později se obrátil na moravská knížata Konráda a Otu a přikázal jim, aby se zdrželi útoků na majetky olomouckého biskupství.⁶⁴ Zároveň papež tvrdě odmítl výtky mohučského arcibiskupa Siegfrieda, který se pokoušel zastat Jaromíra, a posměšně na jeho adresu utrousil, že by měl věnovat stejnou pozornost ochraně zájmů jeho bratra na biskupském stolci, biskupa Jana.⁶⁵ O svém listu do Mohuče pak ještě papež Řehoř spravil knížete Vratislava.⁶⁶ Na papežovu výzvu se však nakonec do Říma dostavil jen Jaromír, jehož pozice tím byla zachráněna a Jaromír byl znovu dosazen do úřadu, když odpřisáhnul, že na Jana nezaútočil, ani k tomu nedal příkaz – papež jej proto ve svém dopisu z 16. dubna 1074 doporučil přízni svého bratra.⁶⁷ Spor se však záhy rozhořel znovu, jak vyplývá z papežských listů z 22. září 1074, adresovaných jak samotnému Jaromírovi, tak jeho bratru – vládnoucímu knížeti, a také biskupu Janovi.⁶⁸ K rozřešení sporu došlo na postní synodě 2. března 1075, kde se také dozvídáme, že předmětem sporu měly být nějaké „desátky a dvory“.⁶⁹ Řešení sporu bylo šalamounské – papež rozhodl, že se sporné příjmy mají prozatím rozdělit rovným dílem a definitivní řešení odložil o deset let.⁷⁰ Zde také můžeme vidět, že Kosmas musel rozsudek znát, avšak opět jeho část vynechal – spor o

⁵⁹ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 31, s. 126–127. V následující kapitole Kosmas přihodil i urážlivě-posměšnou historku právě o Matyldě (kn. 2, kap. 32, s. 127–129). K jejímu hodnocení WOLVERTON 2015, s. 161–169.

⁶⁰ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 31, s. 127.

⁶¹ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 33, s. 130.

⁶² *Gregorii VII Registrum* I, kn. 1, č. 44, s. 67–68.

⁶³ *Gregorii VII Registrum* I, kn. 1, č. 45, s. 68–69.

⁶⁴ *Gregorii VII Registrum* I, kn. 1, č. 59, s. 86–87.

⁶⁵ *Gregorii VII Registrum* I, kn. 1, č. 61, 87–89, zde 88.

⁶⁶ *Gregorii VII Registrum* I, kn. 1, č. 61, s. 89–90.

⁶⁷ *Gregorii VII Registrum* I, kn. 1, č. 78, s. 111–112: „*Terram vero, unde inter episcopis lis est, Moravensem episcopum interim tenere decrevimus.*“

⁶⁸ *Gregorii VII Registrum* I, kn. 2, č. 6–8, s. 133–138, kde v listu Jaromírovi (č. 6, s. 133) „*novas querulas super fratre tuo Wratislao duce.*“

⁶⁹ *Gregorii VII Registrum* I, kn. 2, č. 53, s. 197–198 z 2. března 1075: „[...] *qualiter lis et discordia, [...] de quibusdam decimis et curtibus diu pertractata est [...]*“.

⁷⁰ *Gregorii VII Registrum* I, kn. 2, č. 53, s. 197–198, zde s. 198.

majetky totiž vůbec nevedl, zmínil jen Jaromírovu restituci do úřadu a definitivní rozřešení sporu po deseti letech.⁷¹

V době, kdy měl být spor znovu projednáván (1085), však již umíral jak moravský biskup Jan (I.), tak papež Řehoř VII., který konec svého života trávil v normanském exilu, a tak se biskupu Jaromírovi podařilo nakonec dosáhnout opětovného sloučení pražské a moravské diecéze do jednoho celku.⁷² Jednalo se však o krátkou epizodu, která trvala pouhé tři roky. Avšak ani při ustanovení dalšího moravského biskupa již Řím nehrál žádnou roli a biskup Jaromír, který si hodlal v Římě stěžovat, cestou přes Uhry zemřel.

Pokud se tedy zpětně podíváme, jakou roli sehrávalo papežství v osudech moravského biskupství v 10.–11. století, uvidíme, že byla velmi omezená. Sonda do dění v letech 1073–1075 také potvrzuje, nakolik byla i nadále přes obecný respekt k papežství autorita konkrétních rozhodnutí papeže a jeho legátů závislá na lokální mocenské podpoře. Tato situace se pak odráží i v paměti olomouckého biskupství, kde se r. 1063 pontifikát papeže objevuje v souvislosti s nastolením biskupa Jana primárně jako chronologický ukazatel.

⁷¹ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*, kn. 2, kap. 31, s. 127.

⁷² K tomu viz pozn. ?? v této kapitole.